

## ПОЛИТИЧЕСКА СТРАТИФИКАЦИЯ НА АНТИЧНИТЕ СЕЛЯНИ

**Явор Маринов Янков**

докторант към програма „Политология“,  
ВСУ „Черноризец Храбър“

***Резюме:** Настоящата статия обхваща темата за стратификацията на селяните през Античността. Политическият контекст в статията включва обобщаващи характеристики, както и отрицания, на същността на античните селяни.*

***Ключови думи:** Стратификация, стратификатор, Античност, селяни, Рим, Елада.*

***Summary:** This article covers the topic about the stratification of the villagers in the Ancient World. The political context of the article includes generalized characteristics as well as negations of the nature of the ancient villagers.*

***Key words:** Stratification, Stratificator, Ancient times, villagers, Rome, Hella*

*„Робът се бори за свобода,  
свободният за съвършенство.“  
Гоце Делчев*

Стратификацията на античните селяни е необходима за подредбата и точното място на прослойките спрямо напълно новопроизлезлите и непознати към момента слоеве. (Селянинъ, с. м. Житель на село; селаченинъ, селачь, селчанинъ, селянецъ, селянинъ, селачанинъ, мѣренѣинъ, крестѣянѣинъ, мужѣикъ. Видите ли мя, селяне? – Видимъ тя, видим дѣдо поне ! – До годинѣ хичъ да мя не видите !

Селянка, с. ж. Коѣто живѣе въ село; селска жена, мома; селаченка, селачка, селчанка; селянка, селачанка, мѣрянка, крестѣянка, мужѣичка. Докль гражданка свѣщъ запали, селянка ся ожени.) (Из “Речник на Българскый языкъ”)

Прието е да се смята, че древният свят включва културния период на Античността, давайки началото с Омировите епоси „Илиада“ и „Одисея“ и минава през

диалозите на Платон(Пир, Федон, Държавата) и съветите на Аристотел (Никомахова етика, Топика, Политика), които играят основна роля за изграждането на Римска държавност като за нейните представители Цицерон(Република), Полибий(Всеобща история) Като Император Юстиниан I е изключително важен за късната римска държава. Той управлява от 525 до 565 г. сл.Хр. и е изправен пред трудната задача да реформира администрацията и правата на римските граждани. Докато се стига до Юстиниановия кодекс (*Corpus iuris civilis – I. Digesta (Pandectae); Institutiones. II. Codex Iustinianus. III. Novellae*) и закони. „След 534 г. Юстиниан е издал не малко нови конституции (новели); повечето от тях са вече на гръцки. Официална сбирка от тях не е била съставена.“ (Венедиков, 1936, с.18). Поради промяна на политическите идеи от древните философи, които ясно се опитват да обяснят нуждата от политическо управление, чрез универсални ценности, морални и етически закони. Моралните закони са наследство за семействата на аристокрацията, като те по произход могат да бъдат в двата крайни полюса на разбирането за *добро-зло*. Моралните предписания и етиката не са обвързани с прослойките на материално производствените съсловия, селяните. Етическите и моралните теми са широко застъпени в античната литература, ангажирайки древните мислители да разсъждават над тях като политическо внедряване на граници между знанията и постиженията(λόγος и πρακτική) на античния човек. Жан-Пиер Вернан в „Мит и религия в древна Гърция“, пише, че моралните и етичните предписания се предават по устна традиция, „Най-напред посредством устната традиция, предаваща се от уста на ухо във всеки дом, най-вече чрез жените: приказките на бавачките, историте на старите баби – ако говорим като Платон. Децата усвояват тези разкази, *mithoi*, още от люлката; те стават още по-близки, понеже се слушат по времето, когато детето се учи да говори, и допринасят за оформянето на умствения план, в който гръците съвсем естествено биват увлечени да си представят, поместват и мислят божествено.“ (Вернан, 2016, с.16-17)

В проблематиката на античното значение на думата *морал* се забелязва и нейното унаследяване сред античните семейства - там, където оцеляването изисква да са събрани на едно място старите и младите, като обучението се изразява единствено според инициационната традиция *от уста на ухо*, от най-възрастния към най-младия, което изкривява реалната представа за политическото дотолкова, колкото най-възрастните са само наблюдатели на политическите процеси: „Социално-политическият инициационен ритуал е два вида: обичаен и специален. Специалната социо-политическа инициация

посвещава в определена мистичност и езотерика. Най-често такава инициацията на властта. В нея инициацията е равностоеен на инициаторите си, но не и равностатусен.“ (К. Смилков. 2011, с.54)

Двете описани категории показват разграниченията между прослойките в античния свят, докато моралът е унаследената форма, то етиката е форма на самоизграждане, на образование, телесно и душевно. Най-известната етическа формулировка на древния свят е „*Познай себе си*“. За Мишел Фуко тази формулировка изгражда античния човек, където той не приема различията между *педагогиката*, *грижата за себе си* и *спасението на душата си*. За него те имат най-различни форми, които през *елинистичния* и *римския период*, са преминавали през различни техники на управление на Аза, между институциите с педагогическа насоченост и религиозните институции, предлагащи спасение на душата и употребата на удоволствията, както и форми за желанието на плътта. Грижата за себе си според Фуко представлява главният път, който античният човек трябва да извърви в постигане на собствен отговор на диспозитива „*Познай себе си*“, чрез най-различни техники на съществуване, „*всичко с мяра*“, където всеки един има право на избор, коя форма да предпочете: тази на унаследения морал, следвайки наследствената педагогика като субективност, или сам чрез помощта на педагози да намери етическата норма като *parresia*, която се явява изковаване на закони към-себе-си с оглед да мястото който заема. (Фуко, 2016, с.199-203) „*Познай себе си*“ е етическата формула на изграждането на древния човек, която е в противовес с моралните формули, да се отървеш от тялото си, неговите животински инстинкти, емоции и да овладееш всички сили и тайни на душата. Това е значението на фронта в храма на Аполон в Делфи. „*Образът на Едип е много добро потвърждение на Аристотеловата дефиниция (ethos). Той разкрива волята и решението на дейния човек или, както се изразява философът, „какво човек предпочита или избягва“* („*Поетика*“, гл.7). „ (Александър Ничев, Софокъл, 1982, с.34)

Стратификацията на античните селяни се подрежда с *Енеида* на Публий Вергилий Марон (70-19 г. пр.Хр) обединено като общност на главите на домовете, представящи се в големи семейства, подчинени на семейния морал и религия. Проблематизирането на подреждането започва с разделението на две от големите творби на Античността - „*Илиада*“ на Омир и „*Енеида*“ на Вергилий. Още Омировият епос Илиада описва Еней, синът на Анхиз и Афродита, който е родоначалник на Юлиевия род, основателят на Рим – новата Троя. „*Pietas е носещият на плещите си своя баща Анхиз Еней. Това е римската*

*връзка par excellence. Това не е чувството на синовна нежност, както латинистите често са благоразположени да превеждат. Това е обвързаното поведение с погребален произход, което тегне на „плещите“ на синовете. Това е невзаимната преданост на сина към бащата. Любопитно е, че не Венера (майка на Ерос и Приап, преди да бъде майка на Еней, покровителка на Рим, майка на физичния свят, преди да стане генеалогична прародителка на Цезарите) е чествана в основополагащ мит: а отношението на сина към бащата, благоговейният Еней, който носи на плещите си съпруга на Венера Анхиз.“ (Киняр, 2000, с.15)*

Публий Вергилий Марон се счита и за автор на произведенията „Буколики“ и „Георгики“, в които основни теми са селското стопанство и селянинът-животновъд и полският работник. Екалозите, които представляват съдържанието на „Буколики“ не бива да се възприемат като чисто селскостопански, те от своя страна описват на обикновения селянин произхода на света според преданията: *„Почна да пее той как в неизмерното празно пространство пръкват ядрата от земята, от въздуха и от морето, даже течния огън; от тези зародиши всичко, даже и ведрият кръг на небето изхожда. Тогава почва да съхне, Нерей да се включва в морето, всички неща постепенно приемат различни форми.“* (Вергилий, 1980, с. 42)

Природните явления се явяват важна част от живота на селянина в Античността и докато в градовете са се намирили слънчеви часовници, по които да се ориентират за предстоящите празници, то селяните е трябвало да разчитат на самите себе си, за да спазват тези толкова важни за тях обичаи. Едва ли всички селяни са разбирали значението на екалозите на Вергилий в „Буколики“, но тук отново виждаме опит за възстановяване или поне предаване на знанията от Античността в Античността - тази предходна Античност, която е има космогонни знания, Омирова античност, в която боговете са между хората и самите богове се изправят един срещу друг, показвайки им какво им е позволено и на какво могат да се надяват, полагайки своя труд върху земята, от която са създадени хората, според мита за Прометей и Епименей на Платон (Протагор, Платон). Метафизиката се свежда до завръщане в истинската природа на съществуването. Цикличността на вечното връщане, подобно древните херои.

Съветите на Вергилий за обработка на земята от свободен стопанин под формата на абсолютно спокойствие, изтъквайки изобилието на храна, което има селянинът (Екалога I) „Георгики“ или „Земеделски стихотворения“, е друго произведение, което

се приписва на Вергилий и можем да сметем за продължение на „Енеида“, до толкова, колкото първите нови заселници в Рим трябва да започнат със селско стопанство и животновъдство, ако искат да продължат рода, дошъл от Древна Елада: *„Благословени селяци, да знаеха своите богатства! Ражда за тях надалеч, от доспехи и граждански свади, най-справедлива земята, сама тя, храната нетрудна.“* (Вергилий, 1980, с. 89) Във възхвалата на селския живот се забелязва противопоставяне на другите две прослойки в Рим, които Вергилий описва в „Енеида“, а именно: войниците и гражданите. Като е правилно да се отчетат проблемите, които притежават техните прослойки, спорове за гражданите и смърт за войниците, като и двете прослойки са напълно отделени от родствения им кръг. „Георгики“ се: *„Състоят от 4 книги, според важните за италиятския земеделец селскостопански отрасли: 1) земеделие – видове почви и тяхното обработване; 2) градинарство и лозарство, особено маслинената култура и грижите за лозата; 3) животновъдство – отглеждане на добитък, овце, и кози; 4) пчеларство.“* (Богдан Богданов, предговор към Вергилий, 1980, с.11)

„Идиллии“ на Теокрит (Симихид) (живял около IV в. пр.Хр.) е друго произведение, описващо живота на античните селяни и тяхното място както сред природата, така и терзанията на техния живот: *„Освен идилия, синонимно се използва и едно друго определение – буколика, а за „същинските идилии“, за идилията в тесен смисъл на думата – тези с пастирската тематика (защото буколически, и съответно буколика, идва точно от старогръцкото βουκόλος` пастир, овчар ) – се използва дори съчетанието буколически идилии. Нека добавим и едно трето определение, появило се в римско време, макар отново от гръцки произход – екалога (тогава се използва и буколика, а през средновековието – пасторал (пастир – човек, който пасе добитък б.м))* (Невена Панова – предговор към Идиллии на Теокрит, 2010, с. 95)

Въпреки че селяните са живеели в малки и отдалечени от градовете населени места, при тях не е липсвала обвързаност към обичаите, както тяхното почитане и отдаване на почести и дарове - това е тази римска образованост, макар и неграмотни, чрез песни те са „образовани“ относно произхода и историята на боговете. Творбата „Идиллии“ на Теокрит е в категорията селски трудови песни, в която терзанията на овчари, козари, жътвари, оприличавани в повечето случаи като селски бедняци, биват представени през призмата на техните ежедневни проблеми, които можем да сметем, че са свързани предимно със саркастични бележки, насочени срещу господаря

„работодател“, като за основна тема може да се приеме тази за любовта и **възпроизводството**:

„ Търси те тя, а пък ти не умееш да любиш глупако;  
уж воловар беше ти, а си същи козар в своята мъка:  
той, който гледа козите разблеяни как се разгонват,  
в завист очи му горят, че не е същ козел той самият. “

(Теокрит, 2010, стр. 9)

Устройвайки си пастирски състезания (*пастирите също могат да бъдат наричани и атлети поради съревнователния характер на музикалното състезание което те провеждат*) по надсвирвания и надпявания, чрез редуване, те се оплакват от враждебната Афродита, търсейки отговори на въпросите: „Ерос жестоки, защо като блатна пиявица впил се, черната кръв ти до капка изсмукваш от моето тяло?“ (Теокрит, 2010, стр. 15) Боят се от техният закрилник сатир Пан, свирят и пеят така, че „Песните смятам не пазиш за Хадес и вечна забрава.“ (Теокрит, 2010, стр. 8) Гръцката дума – *eris* (диспут, препирня) се явява и основоположник на софистката школа и между овчари, и козари наблюдаваме вид агонистична игра. (б.м. Из между пастирите, освен свободни селяни има и друга прослойка – *роби наемници*.)

Напълно нова и неизвестна дотогава се появява: „ Думата *familia* (семејство), първоначално не означаваше изплетения от сантименталности и семейни ежби идеал на днешния фелистер. *Familus* се наричаше домашния роб, а *familia* – всички роби, които принадлежат на един човек. “(Енгелс, 1945, с.63)

Един дом е обитаван една фамилия: “Човекът не обитава само вътрешността на една *domus*. Тази *domus* обитава душата му. Наложената на матроните забрана от любовта и на страстната Венера е парадоксално неотделима от понятието дом.“ (Киняр, 2000, с.83-84) *Domina* е пазителката на *domus*, функция на *οἰκονομία*. “*Domina* било името, което робите давали на матроната. Тя е тази която „доминира“ *domus*. “ (Киняр, 2000, с.93) Разделението в Римската империя е между роби, плебс, граждани. Друга категория се явява жената, като тя също се дели посвоему на омъжена, неомъжена и наложница. „Римският гражданин може да прави каквото си поиска с неомъжена жена, наложница освободен роб, слуга.“ (Киняр, 2000, с.14) Домовете не са само място

за морала, а са и домове на книгите „Римските домове били на първо място книги, на второ – памети.“ (Киняр, 2000, с.84)

За човек, живял в античния свят, жизненият път започва с правото от неговия баща, който е глава на семейството *paterfamilias*: „*Детето, което баща не е вдигнал, ще бъде изоставено пред вратата на жилището или на общественото бунище; ще го вземе който пожелае.*“ (Вейн, 2001, с.20)

Римско правната традиция ясно разделя патриция от плебея: „*Римския народ е разделен на знатни или патриции и простолюдие или плебеи; част от плебеите се намират в лична и имотна зависимост от отделни патрициански родове; такива плебеи се наричат клиенти.*“ (Венедеков, 1936, с.3) Римският селски морал от своя страна в отношението си към децата не изисква тяхното отглеждане, но пък са задължени да не ги изоставят, а да се опитат да им намерят дом, в който да бъдат отгледани, било то и като слуги: „*Много справедлив и човечен е тиванският закон, който не позволява на тиванец да подхвърли дете, нито да остави дете в безлюдна местност, обричайки го на сигурна смърт. Ако бащата на детето, независимо дали то е момче или момиче, е крайно беден, трябва да го занесе на властите веднага след раждането заедно с пелените. А те пък го дават на човек, който предложи неголяма сума. После сключват с него договор и се споразумяват той да се грижи за детето, а когато то порасне, да го направи свой роб или робиня.*“ (Елиан, 2011, с.47) Източници на роби в Римската империя, освен по принципа на военното право, се явяват и децата на бедните: „*Честите осиновявания още един пример за особеностите на римското „семейство“. Явно детето е давано за осиновяване както дъщеря за женитба, особено ако става дума за благоприятна женитба.*“ (Вейн, 2001, с.16)

Античност в „античността“ се явява определен период, през който се наблюдава опит за възстановяване на Античността като съдържание и знание с една единствена цел - опит за не прекъсване на знанието за себе си в различните прослойки на новата Античност и не загубване на знанието, определено като *мит*. Поетичната любов на селянина към земята и нейният произход е световно известна. Произведенията на изкуството и литературата, наречени епиграма *ἐπίγραμμα*, която е друг източник на образование за Античността, като някои от тях са върху надгробни паметници, които в дълбоката Древност са и надгробна епитафия *ἐπιτάφιος*, позната дори от творчеството на Омир. Тези надписи, освен опит, са съхранение на спомени и преглед на моралните и

етически качества, които е притежавал даден човек от Античността, както и кратко описание на неговия живот с трудностите, които е преживявал:

„VII 505

*На гроба на рибаря Пелагон*

*баща му Менискос*

*положи кош рибарски и гребло –*

*спомен за тежки живот рибарски.*“ (Сафо, из Палатинска антология, с.40)

В „Епиграми“ виждаме как Марциал запазва благоприличие към тези, които правилно се преценяват и не изкривяват себе си след придобитата власт, която те имат и в този контекст епиграмите се явяват и критика, и препоръка, как да управляват властта, която имат. Марк Валерий Марциал (40-103 г. сл. Хр.) в своите епиграми възхвалява и критикува новия цезар Тит Флавий Домициан (51-96 г. сл.Хр. ), който умело ги сравнява с опита да възродят Римската империя и уважението, което искат да им се отдава все едно са истински Богове: „*Нима има толкова далечен народ и толкова варварско племе, Цезаре, че никой зрител не би могъл да дойде в твоята столица?*“ (Марциал, 1966, с.18) не пропуска и древните митове който те знаят да опише, „*Вярвате или не Пасифея и диктейския бик са заедно. Една древна приказка се сбъдва пред очите ни. Нека не се чуди на себе си стария Цезар: Всичко което е предадено от поетите, сега е на твоята арена.*“ (Марциал, 1966, с.18)

Древните елини се възхищават от атлетическите игри, докато в Рим игрите, които се харесват, са борбите на арената и надбягванията в цирка, възприемани като зрелища. *Rapet et circenses* са създадени предимно за *populous romanus*, който очаква от видните граждани да проявят щедрост, което е един вид класов морал, който те упражняват върху плебса „*Това не пречи интелектуалците да присъстват на зрелищата, както всички останали. Цицерон, който се прави, че използва свободните дни на зрелищата за писане на книги, все пак ги посещава и ги разказва на знатните си кореспонденти; Когато Сенека чувства някаква сянка на меланхолия да се прокрадва в душата ми, отива в амфитеатъра, за да се разруши малко; Меценат, знатен, изтънчен епикуреец, иска от своя верен приятел Хораций разписанието на боевете. Но Марк Аврелий, като добър философ, присъства на гладиаторските игри само за да изпълни императорския си дълг: той смята, че тези боеве почти винаги са едни и същи.*“ (Вейн, 2001, с.169) Хляб и зрелища и плебса е с радост всеки един, предоставил им ги за техен благодетел и такъв



на империята. *Euergetism* това благодеяния в античността е разделено да три вида благодетели: първо, знатни личности, чието богатство или влияние ги поставя на чело на града; второ, на сенаторите, членове на римската олигархия, управляващата класа на империята; и трето, на самия император, който дава на Рим хляб и му осигурява зрелища.“ (Veune, 1990 p.I)

Античност в „античността“ представлява опитът за отъждествяване с божествената воля в момент, в който ти искаш да заемеш важен политически пост, или се опитваш да го задържиш. За Калоян Смилков властта бива придобита и наследена *“Владетелят лесно може да се превърне в тиранин, ако не спазва общия морален ред и стане наследствен. За римския император важи същото.”* (Смилков, 2011, с.70)

Император Юстиниан Велики, на който Петко Венедиков отрежда място в „Кратък курс по Римско право“, публикува през 534 г. сл.Хр. конституции и показва, че законите, които той компилира са сбор между съчиненията на класиците, които ползва като източник на правото, и старите обичаи се явяват новите кодекси. Писането на „гръцки“ (Средновековния език в Константинопол се наричал *Κοινή*) показва, че селяните не са ползватели на кодексите. Император Юлиан (331-363 г. сл.Хр.) в писмата си от Галия до Евмений и Фариан твърди: *„Що се отнася до мен, достойно за почуда е, че още мога да говоря гръцки. Толкова тукашните страни са ме оварварили.“* (Юлиан, 1983, с.21) Той се обръща към гражданите на латински език в разпоредба на: *„Император Юлиан Август до народа“ Издадено в деня преди февруарските иди в Антиохия през четвъртото консулство на Юлиан Август и Салустий“ (На 18 февруари, 363 година)б.пр.* (Юлиан, 1983, с.108)

В „Известия“ на Варненското археологическо дружество от 1909 година Х. К. Шкорпил съобщава за *Римския водопровод в гр. Варна* и за неговото посвещение: *„Надписът е написан на латински и елински. Той гласи:*

*Във време на императора Цезар Тита Елия Адриана Антонина Августа, благочестиви първосвещеник, най-велик баща на отчеството, общината на Одиситяните, е докарала водата през нов водопровод, като се погрижил за това Тит Витрасий Полион, наместник на Августа и пропретор. (превод от латински) .*

*На добър час. Във времето на императора Цезар Тита Елия Адриана Антонина Севаста благочестиви архиерей, най-голям баща на отчеството, градът на Одиситяните е вкарал вкарал водата чрез нов водопровод с грижата на Тита Витрасий Полион, легат*

*и пропретор. (прев. от елински) “ (Известия на Варненското археологическо дружество , 1909, с.3-4) Латинско-елинският надпис показва езиците, които се употребяват в Римската държава. Предвид статута на надписа, за публична собственост говори достъпността до него от двете прослойки на плебеите и знатните. Също двуезичен надпис с елински и латински Х. К. Шкорпил пише, че намира при „Разкопки на могили до гр. Варна за надгробен камък“, „Елинският надпис гласи: Ако някой в тази светиня на герои, гдето лежи записаната, ще поиска да тури друго, ще плати на касата 2500 динарии и на града на Одисияните (т.е на Варна) 2500 денарии.“ (Известия на Варненското археологическо дружество , 1909, с.9)*

За античния писател Лукиан от Самосата на Ефрат известен с неговия Лукоановия сборник, Богдан Богданов смята: „Там(Йония б.м) усвоява отлично гръцкия език и гръцката литература, както показват съчиненията му. Изоставил родния арамейски и местната сирийска култура. Лукиан се приобщава към ценностите на елинската цивилизация, в онази епоха на особена почит поради елинофилството на император Адриан(76-138 б.м).“ (Богданов, предговор към Лукиан Сатири и пародии, 1986, с.8)

Границите на Империята и на изток, и на запад се явяват напълно условни, поради техните различни етнически, и дори географски разделения: „Простите хора не разбираха гръцки; те говореха арамейски и продължиха да го говорят дълго време. Аристократите го говореха у дома, но езикът който подобаваше на техния статус, не беше на толкова провинциално ниво; те принадлежаха към международния елит, който навсякъде беше елинизиран. Техните деца са учили гръцки чрез басните на Езон(тетрадка или по-скоро плочите на ученик, преписал басните, са открити в Палмира) и са носили официални императорски печати. Те принадлежаха към изключителния клуб на господарите на света.“ (Veune, 2017, p. 60)

От друга страна границите на Империята имат нужда и от пазачи, които да защитават нейните територии и да отблъскват опитите за евентуални нашествия: ”Палмира беше наблюдавана от редиците на Римската конница, първоначално набирани из между местните жители на Тракия, сега България, който били последвани от редиците формирани от *Vocontii*(келтско племе от галската провинция *Narbonensis*, живели вероятно в подножията на Алпите. б.м. ) от *Vaison-la-Romaine* , със седалище на кантона в департамента *Vaucluse*, който е бил по това време

*регионална столица и център на Романизираната голяма територия, тази на суровите планински жители на провинция Dauphinè.*” (Veune, 2017, p. 27)

Измежду римските, федератите са избирани войници, които да защитават границите на Империята - в конкретния случай, те се явяват източници на войници. Срещу служба във войската селяните, произхождащи от федерати, са придобивали земя. В територията на Империята не само географски, те се явяват и унаследени форми на земеделието в нея. Многовековните земеделски традиции са вградени в душата на селянина. Минчо Драганов е на мнение, че: *„Нашият старовремски селянин не е далеч от древния елин, по специално от Антей (митичен герой, който черпи силата си при допир със земята. б.м) и неговата майка Геа (Земя. б.м). И в най-страшната мъка да си спомним Капанката от „Хоро“ на Антон Страшимиров, селянинът се обръща към земята с „майко-земьо“.*“ (Драганов, 1974, с.116)

В Писма на Плиний млади писмо 9. Гай Плиний до своя Фундан – Привет! Озаглавено *Животът в града и на село*, споделя какво е свършил, *„Участвах в празнуването на пълнолетие“*, описвайки спокойния селски живот, във *Villa* колко излишни работи е вършил и колко много време е загубил за тях в града, той заключава *„По-добре да се отдадеш на безделие, отколкото на празноделие.*“ (Плиний млади, 1984, с.24) Сравнявайки спокойния, чист и неподправен селски живот в своята *лавретинска вила*, в който можел да отдаде себе си на книгите срещу празноделния живот на града, изпълнен с шум, безсмислено лутане и много неуместни работи.

Що е икономика - за античните хора не касае живеещите на село, а само тези в града. Реформите, предлагани от Ксенофонт в *Диалог за стопанството*, са за забогатяване и укрепване на града. Важна роля в *οικονομία* играе *Domina*. Икономика от старо гръцки *οίκος*– „дом, стопанство“ и *νέμομαι*– „деля, разпределям, управлявам, правило“, етимологията на думата ни дава право да преведем също и – *стопанин*. В *οίκος* има строго разпределение на ролите, според Демостен: *„Куртизанките са за удоволствие; наложниците - за всекидневни грижи; съпругите - за да имаме законно поколение и предана пазителка на домашното огнище”* Съпругата се съгласява да поеме управлението на стопанството, както и образованието на децата, докато при селяните двойката представлява повече биологично продължение на поколението, отколкото следването на някакви етически правила. В *οίκος* съпругът е този, който се опитва да превърне съпругата в свой сътрудник, с когото да работи заедно в управлението на дома:

„Икономика на Ксенофонт съдържа най-разгърнатия трактат за семейния живот, който ни е оставила класическа Гърция. Текстът представлява съвкупност от предписания отнасящи се до начина да управляваш притежанията си. Покрай съветите за ръководене на имотите, за управляване на работниците, за отглеждане на различните земеделски култури, за прилагане на най-добрите техники в най-подходящия момент, за продаване или купуване както трябва и когато трябва, Ксенофонт развива някои общи разсъждения: разсъждение върху необходимостта да прибягваш в тези неща до рационални практики, които той обозначава ту чрез термина знание (*episteme*), ту чрез термина изкуство, или техника (*techne*); разсъждение върху целта, която си поставяш (да запазваш и развиваш имота си); разсъждение, най-сетне, върху средствата за постигане на тази цел, т.е. върху изкуството да се ръководи - и тъкмо тази тема се повтаря най-често в целия текст.“ (Фуко, 2019, с.233) Този трактат не се явява описание на реална съпружеска двойка, а е препоръка за управлението на дома, където корелациите власт-знание се управляват от господаря на *Domus* и *Villa*, чрез неговата *Domina*, както и етико-политическа теория за управление на дома и щом може да управлява на практика дома и съпругата си, той може да управлява и държавата. Упражняването на власт „Ето защо рефлексията върху брака и доброто поведение на съпруга редовно се свързва с една рефлексия върху *oikos* (дом и домакинство).“ (Фуко, 2019, с.230) Властта се упражнява от съпруга към съпругата, като той се явява и причината, ако стопанството се води неуспешно. „Ако една овца е шугава, редно е да виним овчаря. Ако конят е своенравен, виновен е конярят. Същото е и с жената: ако мъжът я е научил на добри нрави, а тя постъпва лошо, справедливо би било да виним нея; ако обаче не я научил на добродетели, ами я използва необучена, не е ли по справедливо да виним мъжа?“ (Ксенофонт, Икономика, III, 11) Отношенията между съпрузите не са изследвани, но те се ограничават- нейната власт върху поверените ѝ имоти, негова върху нея и на агората. Мързелът, слабодушието, нехайството, пиянството и похотливостта са телесните анти-етическите ценности, които могат да завладеят една *domina*, докато етическите духовни ценности за съпруга, които му помагат да надделее над вътрешните врагове са: „Всеки активен и безчувствен мъж е почтен. Всяка поставена в услуга (*officium, obsequium*) на другия сласт е слугинска, тя е знак от страна на мъжа за липса на *vistus*, за липса на мъжественост и следователно за *impotentia*.“ (Киняр, 2000, с.14) Това са разликите между етиката на гражданина и морала на селянина. За втория тези правила не са сила, той спокойно може да се отдава на „любовта“.

Apronēnia Avitia (около IV в. сл.Хр.) е римска патрицианка-матрона, записваща мислите си върху малки дървени дъсчици *bixi* (върху *bixi* се отбелязват предимно: дългове, кредити, раждания, бедствия и смърт, като съставителите им са земевладелци или аристократи. б.м.). Всичко това, което тя мисли, което я вълнува, която я интересува:

“VII. Различните видове жени

*Презирам жените които си мислят, че всичко е чудесно, приказно, фантастично.*

*Презирам жените които си мислят, че всичко е повърхностно, банално, тъпо, безмислено или просташко. „ (Quignard, 2001, p.33)*

Apronēnia Avitia е възприела моралните норми на римския брак, в който е прието отношенията между мъжа и жената да бъдат предимно в полза на изграждане на *оиковошкѳс*, където съпругът се явява единствено *patronus et maritus*. „ С помощта на кореспонденцията може да се състави списък: най-малко три двореца в Рим, две вили в римските предградия, една от които на Апиевият път(*Via Appia* – най-стратегическият път в Римската държава б.м.), две селски вили, вила в Неапол, няколко *praedia* в Самниум(етимологията идва от думата Сабини), Пулия, Мавритания, собственост на остров Мегарис и сицилианският дворец, откупен обратно от *Anica Proba*.” (Quignard, 2001, p.20) Бракът е общност на блага, това са имотите и робите, които тя като *Domus* управлява. Тя се отвращава дори: *Когато мъж възхвалява жена, която някога е обичал за нея такъв мъж е недостоеен: “Ти си глупав и несправедлив, дори в собствените ти очи.”* (Quignard, 2001, p.43) Матроната Apronēnia Avitia се вълнува повече от цветовете на пролетта, от дървената маса, която е видяла в къщата на своя близка, отколкото от събитията, които са се случвали по това време в Рим около нея. Светът, който тя представя, е свят с изключващи се фигури- липсват християните и селяните, а робите ги споменава само когато те са в полза на нейните нужди. Социално-политическият живот, представя селяните, които дори не са преходно ниво, те наравно с християните биват напълно избегнати от интересите и съзнанието ѝ, въпреки, че вторият и съпруг *Sp. Possidius Barca*, е едър земевладелец и сенатор. Бракът в Рим освен личен акт, една особена игра на задължения, е и акт за натрупване и увеличаване на богатството. *Оиковошкѳа* е изкуството да се управляват домът, прислугата, имотите. Етоса (*ethos*) на *paterfamilias* е отражение на управлението на цялата държава. Формата на поведението, умереността и отношението на *Познай себе си*, което съпругът

като *dominus* управлява себе си, свързано с морала, изкуството за управление на семейството *οικονομία* , което е свързано, управлява държавата заедно с политиката.

Античните селяни са зависими от природата и нейните щения, но те могат да бъдат напълно независими от инфлационните процеси, които са известни още от Античността. Използването на по-евтини сплави и подмяната на един с друг материал при изработката на монети, е довеждало до инфлация през Античността, както и различни заповеди, които забранявали обмяната на износени монети срещу стока, която почти винаги е била продукцията, изработена от античните селяни. Император Константин I (274-337 г. сл.Хр.) прави опит за въвеждането на нова парична единица *νόμισμα*, с която иска да пребори инфлацията. Само селското съсловие останало незасегнато от инфлационните процеси. *„От това бедствено положение се възползвали едрите земевладелци, които единствено могли да устоят на инфлацията, понеже се самозадоволявали от собствените си земеделски добиви и нямали нужда от пари. Обаче селяните, които страдали много от стопанската криза, се принуждавали стават крепостници. Настъпили нови отношения които не били вече антични, а средновековни.“* (Бешевлиев, 1985, с.25-26) Като извод може да се приеме, че стопанската, а в много случаи и политическа независимост на античния селянин, е наличието на достатъчно земеделска земя и трудолюбието, които го правят напълно независим от тогавашния *πόλις*, като тяхната зависимост е единствено от природата, която се възпява в част от техните селски песни и разкази, в които селото се явява целият свят на селянина.

*„Александър, или лъжегадател“* е разказ за лъжепророка на Лукиан който показва , че при изпаднало затруднение в следствие на смъртта на своя благодетел и неговата възраст вече му личала в следствие на порастване на брада и преминал в такава, в която можел сам да се изхранва, но му липсва образование, тъй като пропилявал младежките си години, отредени за обучение той: *развратничел и открито влизал във връзка за пари с всеки, който пожелаел.*

Осъзнавайки , че човешкият живот е под властта на два тирана – *надеждата и страха*, лъжепророка Александър създава собствен Бог, като той се явява негов оракул и говорел от името на Бога, *„издавайки неразбираеми звуци като на еврейски или финикийски напълно изумил хората“*. Лъжепророкувал „истинско“ разбиране в областите, по които му задавали въпроси, на всеки, който желае с обещания богът да

отговори на всичко, за което го питали. „*За всяко предсказание била определена такса от една драхма и два обола*“. Събитията се случват в период, през който авторитетът на религиозната власт е силно оспорван в Римската държава. Императорите осъзнават, че притежаването на политическата власт започва да оспорва религиозния авторитет на старата и на новата вяра.. *Тогава Александър пуснал следния оракул, за да ги сплаши – Понтът се бил изпълнил с безбожници и християни, които си позволявали да говорят кониунствени думи по негов адрес; трябвали да ги прогонват с камъни, ако искали да спечелят божията милост.* Предсказанията, които разпръсква из цялата Римска империя за предстоящи природни бедствия и чумни епидемия, както и прорицанията, които прави срещу тях, стихове като предпазни средства: „*Облака чумен разпръсква и пази ни Феб дългокосият*“, показват двояката връзка на властта, която той осъзнава, че трябва да притежава, за да бъде разпознаван от: *хора наивни и необразовани*, като оракул на бога – *Гликон съм аз, светлина съм за хората, Зевсов потомък.* Опитите за обожествяване на себе си и новия Бог Гликон, оприличен дори с Асклепий, е отново един опит за възстановяване на Античността, която явно те не разбират по начина, по който я възприемат в предходната Античност, от която са събирали информация относно религиозните и политическите форми на управление. Произведението на Лукиан, освен поуки за разобличаване на лъжепророци, се явява и ясното желание на неграмотния римлянин да придобие власт, чрез която да управлява, да придобива печалби, като тази власт е само и единствено в негова еднолична полза, както и опит за оприличаване с божественото, с цел откъсване от всичко човешко и всякаква човешка прослойка, която би го сложила в общ знаменател с други. (Лукиан, 1986, с.60-83) Никога римски магистрати не са се радвали на свободно разпореждане с публични средства-нещо, което отличава и морално и етически героя спрямо истинските граждани, към които той се е стремил при придобиването на пари чрез религиозната власт. Ето тази характеристика различава морално-етичната стратификация между аристокрацията и производствените прослойки.

Конструирането на стратификацията на античните селяни е не толкова възможна по хоризонталата на историческа периодизация: „*Но въпреки това основната задача на историята – ако тя някой ден наистина пожелае да стане наука – не може да е друга освен да покаже, как дадена философия или политическа система са могли да бъдат открити, развити и в крайна сметка преживени от даден вид хора, живели в дадено време.*“ (Ортега и Гасет, 2013 с.39)

Дотолкова доколкото трансформацията на определени знания и така в рамките на вертикалното поле, което се състои от управление на себе си, управление на семейството, управление на държавата, само така можем да схванем цялото преобразяване и да разберем, че малките отделни моменти от живота на античните селяни в техния бит се явяват несъществени относно стратификацията, а какво правят и кое не им е позволено да направят, остава етически въпрос за всеки стратификатор.

### **Литература :**

Бешелиев, Веселин. Писма и документи на папирус. София, 1985

Вейн, Пол. История на частния живот в Римската империя. София, 2001

Венедиков, П., Кратък курс по Римско право. София, 1936

Вергилий. Буколики. Георгики. Енеида. Народна култура. София, 1980

Вернан, Жан-Пиер. Мит и религия в древна Гърция. София, 2016

Драганов, Минчо. Душевност на българския селянин. София, 1974

Елиан, Клавдий. Всякакви истории. Превод от старогръцки Райка Николова. Издателска къща „Кибеа“, 2011

Енгелс, Фридрих, Произходът на семейството частната собственост и държавата според изследванията на Леви Х. Морган. Книгоиздателство Гологанов – София, 1945

Киняр, Паскал. Секс и ужас. София, 2000

Киняр, Паскал. Човекът с трите букви. Последното царство XI. Лега Артис, 2021

Ортега и Гасет, Хосе. Що е философия?. София, 2013

Плиний млади. Писма. София, 1984

Смилков, Калоян. Властта и човекът. Изследване на властовия опит. Варна, 2011

Софокъл. Трагедии. София, 1982



Теокрит. Идиллии. Предвод от старогръцки в стихове и коментар Тодор Йорданов Дончев. ИК „АЛЯ“ София, 2010

Фуко, Мишел. История на сексуалността. Том 2. Употребата на удоволствията. Издателска къща „Критика и Хуманизъм“, 2019

Фуко, Мишел. Генеалогия на модерността. София, 2016

Юлиан. Писма. Съставил и превел от старогръцки Владимир Атанасов. София, 1983

Антични романи.(Псевдо-Калистен. Животът на Александър Македонски) Народна култура. София, 1975

Палатинска антология. Подбор. 17 века гръцка поезия. Съставителство, превод, предговор, бележки Стефан Гечев. Второ издание. Еpsilon б.г.

Речник на Българският език съ тълкувание речи-ты на български и на руски. Събралъ, нарядилъ и на светъ изважда Найдень Геровъ Пловдивъ. Дружествена печатница Съгласие 1895-1904. Часть пята

Икономика. Антични автори за стопанството: Аристотел, Псевдо-Аристотел, Ксенофонт, Хиерокъл. Превод от старогръцки Георги Гочев. Издателство СОНМ София, 2006

II. Известия на Варненското археологическо дружество. Варна, Печатница „Зора“ на Д. Костакев., 1909.

Марциал. Епиграмки. Издателство „Художественная литература“. Москва, 1968

Veyne, Paul. Bread and Circuses. Historical Sociology and Political Pluralism

Veyne, Paul. Palmyra. An Irreplaceable Treasure. 2017 by The University of Chicago

Quignard, Pascal. On wooden tablets Apronemia Avitia. Translated from French by Bruce X. Burning Deck, Providence 2001